

דברי עיון

מצפה איתן

הרב פנחס ביברפלד
היכל התלמוד, תל-אביב

לזכר מרן הגר"ז סאלאוויצ'ק זצ"ל,
נאביד דבריסק

ת. עיר שרובה גוים נאמר, עיר שרובה כופ' רים לא נאמר!

ו. רבנו רגיל להעיר על דברי הרמב"ם הל' דעות פ"ו הל"א וז"ל: "וכן אם הי' במדינה שמנהגותי' רעים... ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא א"כ נתערב עמהם ונוהג במנהגם הרע יצא למערות ולחוחים ולמדברות ואל ינהג עצמו בדרך חטאם כענין שנאמר: 'מי יתנני במדבר מלון אורחים', אבל הרמב"ם — מקורו בדברי ירמ' והלא ירמ' נשאר בתוככי עם קודש ולא נטש את עמו?
ת. כתוב שם: מי יתנני במדבר מלון אורחים וכו' (ירמ' ט' א') משמע שלא מצא מלון במדבר, הא אילו מצא, הי' עזב אותם.

ו. רואים אנו גם זכרונות בתקופתנו. ענין קיבוץ גלויות — הלא דבר הוא.

ת. הלואי ילדי תימן היו נשארים בתימן.
ו. בהגדה של פסח אומרים מתחילין בגנות ומסיימין בשבת. אחרי דברי תוכחה אלו יאיר רבנו עיני לבסוף גם בדברי שבת? יראה לי איזו קרן אורה.

ת. אני אינני רואה בתקופה קרן אורה. אם תרצה למצוא, לך למישהו אחר!

ג. זיכוי רבים

ו. עולם הבא — דבר יקר ונחמד ורצוי לזכות גם רבים בזה.

ת. זה באמת דבר יקר ונחמד, אבל: איך מגיעים לזה? (ווי נעמט מען דאס?) דוק ותמצא שכל אלה כמעט שיצא לזכות את הרבים — סופם היה ל"זכות" את עצמם. ואני רוצה לבסוף עוד לאמר לך דבר של "דרוש". אם נגשים בענין שתדלנות למשהו יש ג' אופנים כיצד להצליח: או שהשתדלן אדם נכבד מאד, או שהענין חשוב מאד ומדבר בעד עצמו או שהשליח יפעיל לחץ גדול וחזק — בכל אלה יוכל להצליח. והי' מעשה שהשתדלן — הוא ית' כביכול, והענין — לזכות

הריני לרשום להלן תמצית כמה שיחות שזי' כיתי לשוחח עם רבנו מרן הגר"ז זצ"ל לפי זכרון והגם שאיני אחראי בעד דיוק הלשון, כי הרבה השכחה עושה, אבל תוכן הדברים נחרת עמוק על לוח לבי, ובהתאם לכך הריני מוסר את הדברים.

א. הרבנים והמציאות

בפעם הראשונה ניגשתי לרבנו זצ"ל בהגיעם של הילדים (ילדי מהרן) בלטי הגולה, בשלהי מלחמת העולם השנייה. הוטל אז עלי לשמש מדריך לאחת הקבוצות "במקוה ישראל" ליד תל-אביב. אינני זוכר בדיוק מה הי' המדובר, אבל כנראה בדבר יחסי לשאר המדריכים, נציגי הזרמים האחרים שבישוב, ונפלט מפי החבורה רמו של ספק אם רבנו בקי למדי בדרכי הלחימה והתככים בין המפלגות או שדובר על שאלת הרבנים והמציאות, אבל דא דכינא שסיפר את המעשה הבא: בבריסק, בימי הגר"ח זצ"ל, פרצה פעם שריפה גדולה ועשתה שמות גם ברובע היהודים. ביסוח נגד שריפה טרם הי' מקובל ולכן הטיל ר"ח על נגידי בריסק סכומים לתרום מהר נם עבור העניים מבין הנפגעים. והנה קם אחד הע" שירים הללו שחשב את עצמו כמקופח על ידי הסלת סכום גדול מכפי יכולתו כאילו, והחל להטיח דברים כלפי ר"ח: "הרב אינו מכיר את העיר", השיב לו הגר"ח: אינני יודע אם מכיר אני את העיר אכל אותך מכיר אני היטב!

ב. בדבר ארץ ישראל

ו. צריך אני לנסוע לחר"ל וירא אני שבאם ישאלוני שם אנשי המקום על המצב פה בארץ, פן אכשל בחטא תוצאת דבת הארץ.
ת. לאמר אמת אין בו משום תוצאת דבת הארץ.

ו. איתא בגמרא ונפסק ברמב"ם: לעולם ידור אדם בא"י אפילו בעיר שרובה גוים ולא ידור בחר"ל אפילו בעיר שרובה ישראל?

תורה וחכמה לפיכך הקב"ה עוזר על ידן ומזכה אותן בה. שנאמר: אז נדברו יראי ד' וכו' (עי"ש).

ש. אבל הרמב"ם מזכיר דברי תורה וחכמה (שאלתי בארשת של חיוך) — משמע שיש מקום לעוד דברים?
ויהי כמחריש.

ש. גם רבי ישראל סלנט זצ"ל הוציא לאור ירחון בשם "תבונה"?

ת. מכאן ראי' שכנגד. הגר"ס חדל מלהוציא אחר זמן קצר. ואם רי"ס הפסיק סימן שלא זו הדרך רי"ס ניסה... הוא ניסה הרבה דברים... הוא ניסה גם דרך של החסידות.

ש. יש לנו מאמר מאיש מדע מימחה מובהק לרבים, ויש במאמר הזה משום קידוש השם ובחינת דע מה שתשיב, אבל האיש הזה אינו הולם אולי בהליכותיו הפרטיות את חיג משתתפי "הנאמן".

ת. דוקא על מאמר זה אתה שואלני?
ש. רבנו הורה לי לקבל חידות מכל הנותן ת. חידות — כן, מאמרים — לא אמרתי!
ש. עם כל זאת, לאור הנימוקים הנ"ל — מח בדבר המאמר?

ת. לא ראיתי את המאמר. (1)

ה. שונות

הערה: לפני כמה שנים נכנסתי למרן החזון איש זצ"ל לשאול בשם חוג אחד בדבר השתתפות בארגון "הגנה". הדבר היה לפני קום המדינה. אמר החז"א: אתה יודע שדרכי לא לענות על שאלות כגון אלה.

ש. רבנו יודע שאין לנו אל מי לפנות.
עברה כרבע שעה ורבנו החז"א זצ"ל לא רצח לענות ואני לא זזתי מן המקום. לבסוף הפטרתי: "אני אנהג בדוגמת אנשי יריחו שעשו שלשה דברים שלא כרצון חכמים ולא מיחו בידם". רבנו ראה שאי אפשר שתיקתו כחצי הסכמה, לכן אמר: בלברים אלה קשה לומר דבר כללי. אלא שברוסי' ראינו ששקומות האלו שאירגנו הגנה נסלו מצדנו יותר קרבנות, ואילו במקום שלא היתה, נסלו פחות. עכ"ל.

עכ"ל. אחרי פטירת החז"א נזקקתי לרבנו הגר"י זצ"ל ג"כ בדבר שנתקלתי בסירובו לענות. (המשך בעמוד הבא)

בטוב הצפון — והקב"ה לחץ את המתבקש אל הקיר — "מלמד שאחזו לירבעם בבגדו ואמר: בוא ונטייל בג"ע" ולמה לא פעל? מסני שהי' מתטיא את הרבים, וחטא זה דומה למחלה אנושה שאין לה תרופה חו"ל.

ש. למה נגזר דוקא על דורנו יותר מבדורות הקודמים שהכסירה מתפשטת בממדים כה עצומים?

ת. כפירה היא כמו מגפה, מחלה מדבקת, ואין להקשות על דרכי התפשטות של מגפה כי נעלמים דרכים אלה. אבל מקור הרע הוא בהשכלה הברלינאית.

ש. חז"ל אומרים: אפילו הריקנים שבהם מלאים מצות כרימון.

ת. לא חז"ל אומרים. הנביא אומר כך.

ש. על מה יש לשים את הדגש בענין החיר

נוך — על הכמות או על האיכות?

ת. מאיכות יכולה עוד להיווצר כמות, מכמות לא תצמח איכות.

א. איך עלינו להתייחס לעסקן ר' ת.ל.?

היש סיכויים שיגיע עוד לתיקון?

ת. מה שאלתך? שהוא יתקן או יתקן עיד אחרים?

ש. שאלתי לשני הדברים.

ת. הלה — חולה הוא. הרמב"ם פוסק שכשם שחולי הגוף מחוייבים לשאיל לרופא כך מחר ייבים חולי הנפש לשאול לרופאי הנפש — לחכמי התורה.

ש. לכל חולי — דרך הנהגה משלו. יש שאינו שואל בכלל. יש שואל ואינו מציית. לאיזה סוג משתייך ר' ת.ל.?

ת. שכחת עוד סוג של חולים, כאלה הניגד שים לרופא רק בכדי לקבל חתימה על אישור לקבל מנות ידועות לחולים שאינן נמכרות בשוק החפשי.

ד. בענין "הנאמן"

ש. יודע אני שבעיני רבנו יותר חשוב לנהל תלמוד. תורה לנערים מאשר להוציא לאור את "הנאמן".

ת. רבנו אץ לבוא. כדרכו בקודש, אל שולחן הספרים והוציא את הרמב"ם, סוף הלכות צרעת; וז"ל: אבל שיחת כשרי ישראל אינה אלא בדברי.

הרב יקותיאל עזריאלי

רב דזכרון יעקב

שכר כנגד הפסד במדות

אל הפועל — וכן היא עוברת לזרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות, כשתיקת רחל בהתאפקותה והשתלטותה על העוול שראתה מצד אביה נגדה וויתרה לאחותה.

מויתור רגעי זה הרויחה לדורות למדת השתיקה — שר' גמליאל לא מצא לגוף יותר טוב ממנה, — לזרעה וזרע זרעה, לשני שבטים יתר על השבטים, ועל הכל לזיכור אלקים את רחל „זכירת עולם“, והכל מתוך חשוב רגיל וגלוי לעין כל, כי כן צריך ולא אחרת מבחינה תועלתית ונכונה. אלא החידוש הוא בראיית הגלוי הנראה לעין כל ולהפעילו מתוך הוי מחשב שכר כנגד הפסד. ראיתי בב"ר פרשה פ"ד ס"י י"ד: ויש מע ראובן ויצילהו... רבנן אמרי אמר ראובן הוא מינה אותי עם אחי ואיני מצילו? אני הייתי סבור שנדחתי מכל אותו מעשה והוא מינה אותי עם אחי שנא' ואחד עשר כוכבים משתחווים לי ואיני מצילו. א"ל הקב"ה אתה פתחת תחילה בהצלת נפשות חיין שאין מפרישין ערי מקלט תחילה אלא בתחומך הה"ב את בצר במדבר בארץ הראובני, ומבאר שם הפירוש תפארת ציון וז"ל: רק שהתבונן דטובתי הוא במה שיתקיים חלומו שעי"כ יהיו רואים כולם שלא נדחה מהם עכ"ל. הרי רואים אנו שראובן פעל בעצם למי חשבון טובת עצמו במה שהציל את יוסף וא"כ למה זכה לשכר גדול כזה אלא בדומה קצת כפי שמבואר כאן, ראית הנולד ולהעלותו לתהום הספירה של בפועל מהכית, מתוך ביציע של הוי מחשב שכר כנגד הפסד.

נפלאות היא הערכת חז"ל בכחות הנפש המתגלה בדבריהם (מדרש תנחומא אות ר' פ' ויצא), על שתיקת רחל לא לגלות ליעקב דבר הסבלונות ששלח יעקב עבורה ואביה נתנן ללאה, ואומר ר' שמעון בן גמליאל כי רחל תפשה במדת השתיקה, ומדה זו עברה לדורות הבאים בזרעה, בנימין שתק על מכירת יוסף ולא גילה ולכן זכה לאבן ישיפה באפוד, שאול לא הגיד דבר המלוכה, אין אסתר מגדת, ומוסיף ר' יהודה גדולה שתיקה שבזכות שתיקתה זכתה והעמידה שני שבטים אפרים ומנשה יתר על השבטים. ובהמשך שואל המדרש למה שתקה? אמר ר' שב"י: אמרה אם משלחת אני ומודעת ליעקב שאבא נותן לאחותי מה שהוא שולח לי, אינו גוסל (אותי) ואבא אין משיאני לו ואני מתרחקת מן הגוף הצדיק הזה.

ואמר לה הקב"ה את שתקת, בזכות אותה שתיקה וזכרך אני שנאמר ויזכור אלקים את רחל, עכ"ל.

לכאורה הלא התשובה היא כי שתקה מתוך חשוב פשוט ומתקבל על דעת כל אדם כי בחוסר השתיקה תפסיד יותר ושכרה יצא בהפסדה הפסד ברור והחלטי, אבל דוקא כאן בנקודה זו מתגלה לפנינו הסוד שבגלוי זה שגילו לנו חז"ל, אם אדם מחשב את השכר כנגד ההפסד והולך ונוהג על פי מחשבה זו, לא רק שהוא מרויח את מגיעת ההפסד אלא מטביע בגופו ובנפשו את המדה המתקבלת ממחשבה זו הנפעלת — מכח

(המשך מעמוד הקודם)

ת. צריך להבין את פה"ס דברי הגמרא למשנה זו.

★

הערה: הבאתי את הדברים כהחיות וכצירתם כמעט ללא תוספת נוסף משלי הקורא יקרא, יבין ויסיק מסקנותיו כפי ראית עיניו והבנתו. חיי' אם יסורו השירות הללי קצת מההנחה הכוזבת המקיבלת: „הגדולים אינם עניים על האלות“, וה"ז זה שכרי ומשכרתי.

שחתי כל אותו מעשה (אגב: חפסיקני ושאלני: למח נחוץ הי' ברוסי' לארגן הגנה? והשבתי לו: בגלל פרעות), משהגעתי לנקודה: „על שלשה מיתו... ועל שלשה לא מיתו“, השיבני: היום בכלל לא מוחים, ממילא אין שתיקה ראוי.

ש. יש מסיקים מסקנות מרחיקות מהמשנה בפרקי אבית: כתר שם טוב עולה על כתר תורה.